

INTRODUCCIÓ

Tot coincidint amb la gran exposició que el MNAC dedica a Ismael Smith, el Museu d'Art de Cerdanyola presenta una visió complementària concentrada en els aspectes més "marginals" que van contribuir a l'estigmatització i oblit que durant dècades ha patit la figura del polifacètic i personal artista.

Per una banda, a la sala permanent dedicada a Smith, s'exhibirà una petita mostra sobre la temàtica del nu a l'obra de l'artista, que farà emergir el vessant més ocult, la seva identitat sexual i l'origen jueu. *Nude and naked* proposa una revisió a partir d'una de les temàtiques més habituals a l'obra de l'artista, el nu, tot abordant diversos temes que es relacionen amb estereotips de la sexualitat i la personalitat d'Smith. L'equip "El Palomar" donarà el contrapunt des de la perspectiva del moviment Queer. Per altra banda, a l'espai Arc del museu se succeiran tot un seguit d'instal·lacions de joves artistes emergents que establiran un diàleg amb les disciplines del polifacètic creador (escultura, il·lustració, joieria), tot destacant la visió més trencadora i moderna d'Smith. I per acabar, a través del programa de salut mental que es porta a terme en col·laboració amb Sant Joan de Déu, s'abordarà a través d'uns tallers l'altre estigma d'Smith, la malaltia mental, ja que l'artista va ser reclòs contra la seva voluntat en un sanatori psiquiàtric on passaria els darrers anys de la seva atzarosa vida.

INAUGURACIÓ:

dijous 15 de juny a les 20h

CALENDARI:

Nude and naked:

del 15 de juny al 30 de setembre

Tot revisitant Smith:

del 15 de juny al 31 de desembre

- Gaetà Mestieri:	juny-agost
- Ivonne Navarro:	setembre-octubre
- Olga Muxart:	novembre-desembre

Museu d'Art de Cerdanyola

C/ de Sant Martí 88

mac@cerdanyola.cat

93 5914130

NUDE AND NAKED. TOT DESPULLANT ISMAEL SMITH

El 8 de setembre de 1910 Josep de Togores i Muntadas i un dels germans Roviralta enviaven una postal a Ismael Smith convidant-lo a Cerdanyola: "T'esperem diumenge sens falta car fem una festa molt bonica". Tot i no tenir torre a la petita localitat d'estiueig vallesana, Smith faria sovint estades convidat pels amics de la colònia: l'industrial i mecenes Josep Maria Roviralta, l'escriptor mossèn Ramon Garriga, el músic Enric Granados o l'empresari, cineasta i esportista Josep de Togores.

L'abundant documentació fotogràfica que conservem ens mostra Smith com una persona d'etern somriure, d'actitud alegre, irònic i esbojarrat. Però, com el *clown* que amaga la tristor darrere d'un maquillatge clivellat, la seva vida va estar marcada per diversos fets dramàtics, pel rebuig, per la discriminació i per la manca d'autoacceptació. El somriure constant dels seus retrats i l'actitud lliure i provocadora de la seva obra semblen un refugi, com si ens transmetés que malgrat les adversitats *the show must go on*. Al llarg de la seva trajectòria, personatge i obra s'interelacionen, com en bona part dels artistes marcats per la modernitat, fins al punt de convergir en una obra d'una gran personalitat. Paradoxalment, la seva evolució vital, els conflictes i les obsessions acabarien relegant l'artista. L'obra d'Smith va patir durant anys una certa marginalitat i l'oblit d'institucions i estudiosos, condemnat per la seva llibertat, per un estil impossible d'encabir dins els arquetípics de l'art català de l'època i assenyalat pel triple estigma que va marcar la seva pròpia vida: l'homosexualitat, l'ascendència jueva i la diagnòsi de la malaltia mental.

Dins de la seva producció, la temàtica del nu serà molt abundant, tant en els dibuixos, com en les escultures, les joies i els gravats. A partir de les figures femenina i masculina despulades es desplega tot un repertori simbòlic, d'un erotisme latent, que connecta amb alguns dels aspectes més íntims de l'artista.

Adam i Príap

La representació del nu masculí no és gaire habitual a l'art català i, generalment, es troben escassos exemples en les acadèmies o estudis (ja sigui de còpia d'escultures clàssiques o bé de models al natural), o dins la iconografia religiosa de Crist o sants martiritzats. En el cas d'Smith també podem destacar una sèrie dedicada a la representació de l'heroi lluitant contra diverses bèsties, com un Hèrcules que simbolitza la força bruta i la masculinitat. En la pràctica totalitat dels casos hi ha una fòbia a la representació dels genitals masculins, inexistents o tot just esbossats, i, només en comptades excepcions, en trobaríem representacions en estat d'erecció. Per aquest motiu, la sèrie de nus realitzats per Smith a Nova York als anys quaranta tenen un interès extraordinari i ens mostren amb alliberament i detall unes obres d'un evident contingut homoeròtic.

Eva i Venus

La presència del nu femení és més abundant en el context català de l'època. El simbolisme modernista i el classicisme noucentista van esdevenir un marc habitual per a nimfes, fades, deesses i al·legories. Però la personalitat d'Smith aviat es manifesta en una peculiar representació de la bellesa femenina, amb anatomies allunyades de l'ideari estètic del moment. A la seva primera etapa, influenciada pel decadentisme, els cossos femenins presenten alteracions o deformitats amb peus reduïts, grans cuixes i pits voluminosos. L'arribada de l'ideari noucentista no fa que l'artista adopti el cànon clàssic, més aviat transforma les seves dones en figures potents i musculades. I serà sota l'ombra de l'art déco que desenvoluparà un model de bellesa estilitzat i atlètic, o artificios i androgin. Iconogràficament podem identificar diverses representacions d'una Eva o Venus amb la poma, nua però profusament enjoiada. També durant la primera etapa trobem en diversos casos el contrast del nu femení estilitzat, envoltat de figures masculines grotesques, o contundent i musculat, sobre un fons de núvols. Hem de destacar els centenars de nus femenins que realitzarà a Nova York, sota el format de l'estudi acadèmic però amb un erotisme latent, i que

semblen trobar un referent més probable als locals clandestins per a l'entreteniment del públic adult.

Lilith i Salomé

Però paral·lelament a la representació del nu femení com a símbol de la bellesa i el sexe apareixen tot un seguit d'obres en les quals la dona adquireix un paper dominant i luxuriós, que és percebut com a perillós per la societat de l'època. L'inici de l'alliberament de la dona es veurà reflectit en uns referents iconogràfics, que en el cas d'Smith connecten amb el seu origen jueu. Salomé exemplificarà aquesta imatge de la bellesa femenina, seductora, castrant i perversa, que posa en perill l'hegemonia masculina. D'altra banda, Smith és un dels escassos exemples de la representació de Lilith, la primera Eva que no es va voler sotmetre a Adam, que va ser expulsada del paradís i que acabaria convertint-se en un dimoni que assetjava el somni dels homes. Aquesta representació és pràcticament desconeguda en el món cultural i artístic català i en general en el cristià i més habitual en la cultura jueva. La podem identificar en un dels anells de l'artista que evoca l'obra de Rodin "La mà de Déu" i on l'home i la dona són modelats al mateix temps. Lilith es convertirà en un símbol reivindicat pels primers moviments feministes.

El triomf de l'androgin

I, finalment, el nu en Smith troba la seva culminació en la representació de les parelles. D'una banda trobem la imatge de la dona i l'home abraçant-se, entrellaçats, besant-se o copulant, en unes imatges que semblen remetre als amants Paolo i Francesca de la Divina Comèdia. També es localitzen representacions de sàtirs i nimfes, o d'Adam i Eva sota l'arbre, o bé treballant la terra i criant els fills. Destaquen unes al·legories amb imatges masculines envoltades de dues dones que trobarien una connexió amb l'obra del seu amic Marian Andreu. En aquests casos sovint l'home sembla ignorar tant la figura més jove com la mare, i en d'altres ocasions l'artista ha ressaltat els genitals masculins o ha barrejat els trets de gènere. I és que la presència del nu estilitzat, atlètic i androgin serà habitual en les seves representacions, en els dibuixos, en els gravats, en els ex-libris i en la seva documentació més íntima. I arriba a un dels seus exemples més significatius en els gravats de temàtica religiosa, en els quals semblen aparèixer un Sant Crist sobre la Magdalena, o bé la representació del profeta Josep assetjat per la dona de Putifar, que el despulla i deixa al descobert el seu sexe cohibit per l'exultant presència femenina.

Txema Romero Martínez
Director del Museu d'Art de Cerdanyola

TOT REVISITANT SMITH

Pensar en el passat des dels nostres dies sempre és un acte de present. Si tenim en consideració aquesta premissa, evitem caure en les polítiques acadèmiques d'estudiar el passat des d'un punt de vista arqueològic. Situar-se en moments precedents als actuals és un exercici del tot diacrònic i genera el perill de menystenir la nostra contemporaneïtat. Enfrontar-se a l'estudi del passat sempre ha de convertir-se en un repte relacional, en un lligam entre l'actualitat i el que ja ha esdevingut. Així doncs si considerem l'estudi de l'artista

Ismael Smith des d'aquesta perspectiva ens podem preguntar sobre la vigència de les seves obres i posar-les a dialogar amb les problemàtiques pròpies del món contemporani.

Ismael Smith va treballar diferents tècniques artístiques, des de la pintura i l'escultura fins a l'orfebreria o la ceràmica, aprofitant la gran tradició artesanal que hi havia a Catalunya. El fet de crear un estil, que ara anomenaríem inclassificable, va fer que la figura d'Smith mai s'acabés d'etiquetar. Les peculiaritats formals de la seva obra, amb l'afegit de ser considerat un personatge extravagant, van impossibilitar de situar-lo en els corrents dominants de l'època, el modernisme o el noucentisme. La curiositat que el movia a experimentar amb diferents tècniques faria que el definíssim com a un artista indisciplinar: aquell que, utilitzant les paraules de Jaques Rancière, "ha d'ignorar les fronteres de les disciplines". Aquesta "indisciplina", juntament amb la temàtica diversa de moltes de les seves obres, fa que conceptes com el de gènere, la provocació, la ironia, o la pròpia figura de l'artista entrin en un diàleg directe amb diferents pràctiques artístiques contemporànies.

Refugi en trànsit, Gaietà Mestieri

La nostra contemporaneïtat està plena de fenòmens visibles. Els espais urbans es constitueixen com a sistemes de relacions entre diferents imatges a mode de xarxes associatives que, sense la necessitat d'utilitzar la paraula, creen diàlegs entre elles. Traslladant-nos de l'escenari urbà a l'estrictament l'artístic, les obres perdudes, o mai realitzades, d'Ismael Smith són el punt de partida per generar una relació de simbiosi entre el conegut i l'absent, entrela memòria i l'oblit, per tal de convertir la sala en un assaig topogràfic. Com si de cop, les relacions invisibles entre diferents imatges, prenguessin una dimensió física i aquelles xarxes associatives es fessin quasi palpables.

Gaietà Mestieri ens proposa utilitzar les obres d'Smith per a incorporar un territori simbòlic, un imaginari concret. Mestieri crea un espai on recloure'ns, un llinar entre múltiples realitats que se'ns presenta com un aixopluc on apropar les imatges, presents i absents, al nostre cos.

"Cabeza de pato" i altres rebel·lies, Ivonne Navarro

La relació entre el dibuix i la paraula escrita es veu exemplificada entre nombrosos treballs que combinen els dos llenguatges. Ismael Smith també va plantejar-se aquest diàleg quan vail·lustrar l'escrit d'Alexandre Plana *Cabeza de pato*. El text es va acompanyar dels dibuixos gairebé onírics d'Smith i va convertir el llibre en un espai de relació entre dues disciplines a priori diferenciades: la literària i la pictòrica. Revisitar d'una manera visual el llibre escrit per Plana no només estableix un lligam entre el text i les imatges, sinó que els dibuixos d'Smith també passen a ser punts fermes del diàleg entre el passat i el present. És en aquest sentit que les obres d'Ivonne Navarro fan una incisió directa sobre, no només les obres d'Ismael Smith, sinó sobre les problemàtiques i les realitats socials de principis de segle passat, les quals es veien representades en els treballs gràfics i escultòrics de l'artista català. Navarro es pregunta sobre la vigència de les denúncies burletes a les classes benestants, el qüestionament del gènere o el to irònic amb què Smith il·lustrava la seva època tot posant-ho en paral·lel amb les injustícies de la societat actual.

Les joies amagades d'Ismael Smith, Olga Muxart

És freqüent en el camp de l'arquitectura aixecar edificis de nova planta seguint els esbossos sobre paper de projectes que mai es van arribar a realitzar. Aquests tipus d'exercicis són traduccions en les quals determinades estructures passen del plantejament esquemàtic a la seva consecució formal. El més interessant d'aquestes pràctiques, en arquitectura o en qualsevol altre llenguatge, és que, en tot procés de traducció, altres factors com la interpretació subjectiva de qui el realitza, el moment sociocultural en el qual es finalitza l'execució de l'obra, o les tècniques que s'utilitzen per a configurar-lo —més noves i ràpides— fan que el decalatge temporal no permeti realitzar l'obra de la mateixa manera que es podria

haver plasmat en el moment en què fa ser dissenyada. És per això que materialitzar, avui en dia, les joies que Ismael Smith va dibuixar, però mai va arribar a veure resoltes, es converteix en una traducció plenament contemporània. En aquest projecte també es planteja un treball de reinterpretació d'un fenomen concret per tal de traslladar-lo a un llenguatge diferent—*“Aller surlemotif”* deia Cézanne com a premissa per als seus treballs pictòrics—. En aquest cas, l'Olga Augusto pren d'exemple les mans de les il·lustracions d'Smith i n'utilitza la seva essència en el camp de la joieria, i converteix el que suggereix el motiu gràfic en peça escultòrica d'orfebreria.

Pau Minguet
Historiador de l'Art